

Amirbek A.A.¹ Tazhibayev R.²

*PhD, Scientific Researcher, Ankara Hacı Bayram Veli University,
² Acting Associate Professor, Department of International Relations,
Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University*

KAZAKİSTAN DIŞ POLİTİKASINDA ENTEGRASYON SÜRECİ VE AVRASYACILIK

İki kutuplu dünya düzeninin yıkılmasıyla bağımsızlığını kazanan Kazakistan Cumhuriyeti birçok ekonomik ve ulusal güvenlik sorunlarıyla karşılaşmıştır. Bağımsızlığını aldığı ilk günden itibaren bu sorunlarını entegrasyon hareketleriyle çözmeye gayret etmiştir. Kazakistan bir taraftan bölgede kendi dış politika amaçlarını uygulamak için bazı örgütlerin kurulmasına ön ayak olmuştur, diğer taraftan ise Rusya ile Çin'i eşit terazide tutmaya dayalı kurulan örgütlere aktif olarak katılmıştır. Böylece Kazakistan'ın bağımsız devlet olarak ayakta kalmak için uyguladığı dengeli çok yönlü dış politikası bölgesel entegrasyon hareketlerine de aksetmiştir. Araştır-mada Kazakistan dış politikasında entegrasyon süreci incelenecektir ve ulusal güvenlik bağlamında önemli bazı sorunlar ele alınacaktır.

Keywords: Dış Politika, Entegrasyon, Avrasyacılık, Aktör, Diplomasi, Milli Güvenlik, Avrasya Ekonomik Birliği.

Амирбек А.А.¹ Тәжібаев Р.И.²

*¹PhD, Ғылыми зерттеуші, Анкара Хаджы Байрам Вели университеті,
² PhD, доцент м.а., Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті*

ЕУРАЗИЯШЫЛДЫҚ АҒЫМЫ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕУРАЗИЯДАҒЫ ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ҮДЕРІСТЕРДЕГІ РӨЛІ

Аңдатпа

Әлемнің биполярлы жүйесі күйрегеннен кейін Қазақстан Республикасы тәуелсіздігін жариялады және экономикалық әрі қауіпсіздік салаларына қатыс-ты көптеген белестерді бағындырды. Еліміз бұл белестердің басым бөлігін Еу-разиядағы түрлі интеграциялық ұйымдармен ынтымақтасу әрі оларға басшы-лық жасау арқылы бағындырды. Еуразиядағы интеграциялық үдерістердің Қазақстан Республикасының дамуы мен өркендеуіне қосқан үлесі орасан. Зерттеуде Еуразияшылдық ағымы және Қазақстан Республикасының интегра-циялық үдерістердегі рөлі талданды.

Түйін сөздер: Сыртқы саясат, интеграция, Еуразияшылдық, актор, дипломатия, ұлттық қауіпсіздік, Еуразиялық экономикалық одақ.

Amirbek A.A.¹ Tazhibayev R.²

*PhD, Scientific Researcher, Ankara Hacı Bayram Veli University
² Acting Associate Professor, Department of International Relations,
Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University*

EURASIANISM AND THE ROLE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN INTEGRATION PROCESSES IN EURASIA

Abstract

The Republic of Kazakhstan declared independence after the collapse of the bipolar world order and faced many problems in the sphere of economy and security. Since the first day of independence, the country has been solving these problems within the framework of integration processes in Eurasia. Kazakhstan pursues a constructive, balanced, multi-vector foreign policy, and maintains active

cooperation with various integration organizations. The research will analyze the role of the Republic of Kazakhstan in integration processes, as well as the Eurasianism concept.

Keywords: Foreign Policy, Integration, Eurasianism, Actor, Diplomacy, National Security, Eurasian Economic Union.

Амирбек А.А.¹ Тәжібаев Р.И.²

¹PhD, Научный исследователь, Анкара Хаджы Байрам Вели университет,

²PhD, и.о. доцент, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави

ЕВРАЗИЙСТВО И РОЛЬ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССАХ В ЕВРАЗИИ

Аннотация

Республика Казахстан, провозгласила независимость после развала биполярного миропорядка и столкнулась со многими проблемами в сфере экономики и безопасности. С первого дня независимости страна стремится решать эти проблемы в рамках интеграционных процессов в Евразии. Казахстан проводит конструктивную, сбалансированную, многовекторную внешнюю политику, и поддерживает активное сотрудничество с разными интеграционными организациями. В исследовании будет проанализирована роль Республики Казахстан в интеграционных процессах, а также Евразийское течение.

Ключевые слова: Внешняя политика, интеграция, Евразийство, актор, дипломатия, национальная безопасность, Евразийский экономический союз.

Günümüzde her devlet diğer devletlerle birlikte dostça ilişkiler geliştirerek yaşaması zorunludur. Böyle ilişkilerin kurulması uluslararası politikanın en önemli prensibi olmaya başlamıştır. Çünkü XXI. asırda devletler geçmiş asırlara nazaran birbirlerine daha fazla bağımlı ve daha fazla kenetlenmiş vaziyettedir. Bundan dolayı bir devlette vuku bulabilecek her türlü çalkantılar ister istemez diğer komşu devletleri de etkileyecektir. Bunun farkında olan dünya devletleri kendi aralarındaki uyumsuzlukları veya bölgesel sorunları entegrasyon hareketleriyle uluslararası işbirliği çerçevesinde bir araya gelerek çözmeye gayret etmektedirler. Bundan dolayı dünyanın her alanında bölgesel işbirliği ve entegrasyon hareketlerine başvurduklarına tanık olmaktadır.

Diğer taraftan entegrasyon hareketlerine dayalı uluslararası işbirliğinin yönü ve amacı ne kadar çeşitli olursa olsun, tüm entegrasyon hareketlerinin merkezinde devletlerin siyasi amaçlarının ve çıkarlarının olduğu da göz ardı edilemez. Bu bağlamda uygulamaya baktığımız zaman devletler yalnız başına sağlayamadıkları ulusal güvenlik ve çıkarlarını, aynı amacı ve çıkarı paylaşan diğer devletlerle birleşerek sağlamaya çalışmaktadırlar. Yani artık entegrasyon hareketleri uluslararası politikanın ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Kazakistan'ın dış politikası açısından entegrasyon sürecine baktığımız zaman ise hem ekonomik amaçlara ulaşmada hem de güvenlik sorunları çözmeye önemli rol oynadığını görmekteyiz. Nitekim Kazakistan bağımsızlık aldığı ilk günden itibaren dış politikasını "önce istikrar ve ekonomi sonra siyaset" stratejisine göre oluşturmuş ve istikrarlılık ile ekonomik gelişimine dış çevreden gelebilecek her türlü tehditlerden korunmak için güvenliğe dayalı entegrasyon hareketlerine katılmaya özen göstermiştir.

Ayrıca Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bölgede siyasi bir boşluk oluşmuş ve bunun doğal bir sonucu olarak bölgesel istikrarlılık ile güvenliği tehdit eden birçok faktörler ortaya çıkmıştır. Bunlar sırasıyla su tüketimi ve bölgesel nehirleri kullanma, elektrik ihtiyaçlarını temin etme, ulaştırma ve iletişim bağlantısını yeniden yapılandırma, bölge devletleri transit olarak kullanma, komşu devletlerin sınır problemlerini çözme, bölge devletlerin ekonomik yönden gelişim düzeyinin farklılığı, gümrük meseleleri, vize ve sınırı geçme izninin zorlaşması, ulaşım altyapısının gelişmemiş olması, bazı bölge devletlerin ekonomisinin zayıflığı nedeniyle halkın çok fakir yaşaması ve uyuşturuculuğun, terörizm ve köktendinci hareketlerin yaygınlaşması, tarım üretimin ve sanayinin çökmüş olması, bölgede beyin göçünün devamlı yaşanması ve bir sürü ekolojik meseleleridir. Tüm bu sorunlar Kazakistan ve çevresindeki komşu ülkelerin el ele vererek, işbirliği ve entegrasyonla çözülmesi gereken sorunlardı. Nitekim Kazakistan'ın inisiyatifi ile kurulan örgütlerin tamamının ya ekonomik ya da güvenlik amacına dönük kurulmuş ve yukarıda sıralamış olduğumuz sorunları çözmeye adanmış olduğunu söyleyebiliriz.

Bağımsızlığını aldığı günden itibaren zengin petrol ve doğal gaz yataklarıyla büyük güçlerin dikkatini çeken Kazakistan, her şeyden önce daha yeni aldığı bağımsızlığını güçlendirmek için birtakım

güvenlik endişeleri yaşamıştır. Her şeyden önce ülkede hala azımsanamayacak derecede Rus nüfusunun olması ve Rusya'nın 1993 sonrası "Yakın çevre politikası" gereği eski Sovyet alanını kendi kontrolünde tutma düşüncesi Kazakistan'ın bağımsız devlet olarak gelişimini engelleyen etkenlerdi. Diğer taraftan gün geçtikçe güçlenmeye gayret eden Çin'in de bölge üzerinde nüfuz etme hesaplarının olması Kazakistan'ı belli ölçüde zor durumda bırakmıştır. Tüm bunlara ek olarak SSCB'nin yıkılmasıyla Washington merkezli tek kutuplu dünya düzenini kurmaya talip ABD'nin de bölgeye aktif oyuncu olarak katılımı Kazakistan'ın da bir parçası olduğu Avrasya bölgesindeki rekabetin daha fazla yaşanmasına neden olmuştur. Ancak Kazakistan bölgede oluşan homojen kargaşaya rağmen ülke güvenliğini sağlama sorunlarının üstesinden gelmeyi başa-rabilmektedir. Dengeli bir dış politika ve bölgesel istikrarlığı hedef alan entegrasyon girişimleriyle bağımsızlığını koruyarak, güçlendirebilmiştir. Çok yönlü dış politikayı Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in kişisel isteği olarak değil, ama ülkenin bulunduğu coğrafi konumu ile jeopolitik gerçeklikten kaynaklanmıştır. Nitekim, Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasomjomart Tokayev "Kazakistan'ın dengeli ve çok yönlü dış politika dışında bir yolu seçerek tek bir ülkeye ya da bölgeye takılıp kalması durumunu ulusal çıkara yönelik ciddi bir darbe" şeklinde nitelendirmiştir ve böyle bir şeyin kabul edilemez olduğunu beyan etmiştir [1]. Bu bağlamda, çevresinde bulunduğu ülkeler ile dünyanın ileri gelen siyasi ve iktisadi güçleriyle dostça ve dengeli ilişkilerin geliştirilmesi önem kazanırken, başlıca amacın bir ulusun varlığıyla ilişkilendirdiğimiz ulusal güvenliğin sağlanması olmuştur.

Bu çerçevede, bağımsızlığını ilan ettiği günden bu yana ulusal güvenliğini koruma kaygısıyla hareket eden Kazakistan, öncelikle, eski Sovyet sahasında kurulan ilk bölgesel örgüt olan BDT çatısı altında, toprak bütünlüğü ve sınırlarının dokunulmazlığını daha sonra BDT'nin askeri örgütlenmesi olan Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ile herhangi bir saldırı halinde örgüte üye ülkelerin desteğini teminat altına alırken, aynı zamanda birçok mevcut uluslararası örgüte üyeliğini kabul ettirmiştir. Burada, BDT'nin etkinleştirilmesi ve işlevselleştirilmesi çabalarıyla doğrudan bağlantılı olarak gördüğümüz Avrasyacılık fikrinin dış siyasi platformda bilhassa Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbaev tarafından yeniden gündeme taşınmasının ve gündemde tutulmasının dikkat çekici olduğunun altını çizmek gerekmektedir.

1. Orta Asya'nın Jeopolitik Konumu ve Kazakistan'ın Milli Güvenliği

Dış politika ile ilgili olarak bir devletin durumunun tanımlanmasında göz önünde bulundurulacak en önemli öğelerin biri, ülkenin coğrafi konumu ya da jeopolitik yapısı olduğuna kuşku yoktur. Coğrafya, devletin dış davranışını etkileyen değişmez ve sürekli öğelerin başında gelmektedir. Modern teknoloji, coğrafi özelliklerin siyasi ve ekonomik önemini bir ölçüde değiştirmekle birlikte, jeopolitik nedenlerin dış politikaya getirdiği sınırlamalar büyük ölçüde var olmaya devam etmektedir [2].

Jeopolitiği, coğrafyanın politikaya yönelmesi şeklindeki kelime anlamını ve günümüze kadar geçirdiği gelişmeyi, bu gelişmeler sonucu benimsenen unsurlarını ve sınırlarını dikkate alarak şöyle açıklayabiliriz: Dünya coğrafyasını, coğrafi yapı ve evrensel değerleri ile inceleyerek, dünya, bölge ve ülke çapında güç ve politik dü-zeyde hareket tarzı araştırması yapar. Jeopolitik, dış politikanın belirlenmesi ama-cıyla, bir ulusun, uluslar arası toplumun veya bölgenin gücünün değerlendirmesini yapan, etkisi altında kalan o günkü dünya güç merkezini, bölgedeki güçleri inceleyen, değerlendiren bir bilimdir [3].

Soğuk savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan uluslararası konjonktürün değiş-mesi, diğer bir ifadeyle çift kutuplu yapıya dayalı soğuk savaş dengesinin ortadan kalkması, Doğu-Batı istikametindeki Rimland kuşağının kuzey-güney geçiş ve bağlantı yolları üzerinde yayılan geniş jeopolitik ve jeoekonomik boşluk alanların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesiyle önemi artan jeo-politiğin, Zbigniew Brzezinski'nin ifadesiyle Avrasya üzerinde küresel öncelik müca-delenin sürdürüleceği bir satranç oyunu oynanmaya başlanmış ve bu oyunun temel aktörü olarak bölgede ABD hegemonyası karşısı üzerine harekete geçen Çin, Rusya ve İran gibi devletler ön plana çıkmışlardır, Orta Asya devletleri de bu oyunun sahnesini oluşturmuşlardır [4].

Orta Asya'nın yeni jeopolitik rolünü belirleyen ekonomik ilginin dışında enerji ve yakıt kaynakları, her şeyden önce de Kazakistan petrolü ve Türkmenistan doğalgazı vardır. Orta Asya'nın petrol ve doğal gaz taşınan bölgelerinden güney ve doğu yönlerinde boru hatlarının inşası kaçınılmaz olarak ciddi jeoekonomik ve jeostratejik sonuçlara yol açacaktır. Orta Asya'nın jeopolitik açıdan Doğuyu Batıya bağlayan bir köprü konumunda olması dış ülkelerin dikkatini çekmesiyle beraber, Orta Asya devletlerinin güvenlik konularını ve sorunlarını da beraberinde getire-cektir.

Orta Asya'daki güvenlik ve barış koşulları dört ayrı jeopolitik asamadan oluşmaktadır: a) Ulusal; b) Bölgesel, bölge sınırları içerisinde yer alan bütün devletlerin istikrarı ve politik gelişmeler; c) Alt bölge,

Orta Asya devletlerinin komşu ülkelerle barışçıl ilişkileri; d) Küresel bilim ve teknoloji de yaşanan son gelişmelerin bilgisi doğrultusunda oluşan çok kutuplu dünya [4].

Orta Asya bölgesinde oluşan güçlü devletlerin rekabetine dayalı yeni jeopolitik alan olmasıyla Kazakistan'ın milli güvenliği nasıl şekillenmiştir. Bu bağlamda Kazakistan'ın milli güvenlik sorunları ve bu sorunların iç politikaya nasıl yansımaları araştırmak önemlidir. Resmi ağzardan açıkça ifade edilmese bile, Rus azınlık sorunu, Çin'in uzun vadede kalabalık nüfusunu barındıracak bir coğrafyaya gereksinim duyacağı meselesi ve ABD'nin Orta Asya politikası, daha genel bir çerçevede bölgede büyük güçler arasında stratejik değere sahip kaynaklar üzerinde kontrol sağlamaya yönelik politikaları, Kazakistan'ın toprak bütünlüğüne ve milli güvenliğine yönelik duyulan endişelerin başını çekmektedir.

Milli güvenliğin Kazakistan'ın bağımsız bir devlet olarak gelişmesinin başlıca koşullarından biri olduğu 1999 tarihli Milli Güvenlik Yasasında belirtilmiştir [5]. Söz konusu yasada, milli güvenliğin ne anlama geldiği ve ne tür unsurlar içerdiği ele alınmıştır. Yasaya göre, Kazakistan Cumhuriyeti'nin "milli güvenliği, ülkenin ulusal çıkarlarının gerçek ve potansiyel tehditlerden korunmuşluk halini" ifade etmektedir. Kazakistan Cumhuriyeti'nin ulusal çıkarları, "Kazakistan cumhuriyeti'nin siyasi, iktisadi, sosyal ve diğer ihtiyaçlarının uyumudur; vatandaşların Anayasal haklarını, Kazakistan toplumunun değerlerini, devletin asli kurumlarını korumayı temin etmesi bunların gerçekleştirilmesi durumuna bağlıdır" şeklinde tanımlanmaktadır. Ulusal çıkarları oluşturan unsurlar, söz konusu yasanın 3. maddesinde 10 ayrı başlık, eşliğinde yer almıştır. Bu unsurlar gerek kendi içlerinde gerekse birbirleriyle bağlı olarak ülke güvenliği ve devletin varlığı açısından büyük anlam ifade etmekte, zira, söz konusu çıkarlar devleti oluşturan temel unsurlarla ilgili çıkarları kapsamaktadır. Kazakistan'a karşı güç kullanılması ve saldırıda bulunulması halleri yanı sıra zor kullanarak Anayasal düzenin, ülkenin üniter yapısının, toprak bütünlüğünün değiştirilmesine ve sınırların dokunulmazlığı ilkesine yönelik faaliyetlerin olabileceği göz ardı edilmekte ve nitekim bu hususlar Ulusal güvenliği tehdit eden unsurlar olarak Ulusal Güvenlik Yasasının beşinci maddesinde yer almaktadırlar. Bu çerçevede, asıl/nihai hedef devletin güvenliği olduğundan, devletin güvenliğini sağlanması açısından önemli bir araç olarak güç faktörü devreye girmektedir. Kazakistan yönetimi, öncelikle, ulusal gücün önemli ve ayrılmaz bir unsurunu teşkil eden iktisadi gücünü artırma gereği doğrultusunda açık pazar ekonomisini ısrarla savunarak ülkeye önemli ölçüde yabancı yatırım çekmeyi ve ülkeyi iktisadi düzleşmeye çıkarmayı hedef belirlemiştir. İktisadi olanaklarını geliştirmesi, sadece halkının refah düzeyini arttırmak değil aynı zamanda devletin kapasitesinin artırılması ve milli güvenliğinin sağlanması bağlamında da önem kazanmıştır.

Öte yandan, hangi durumlarda ulusal çıkarların korunması amacıyla askeri gücün kullanılabileceği konusu 2000'de kabul edilen Askeri Doktrinde ele alınmakta, böylece, ulusal çıkarların tehdit edilmesi ve ülkeye saldırı halinde askeri gücün kullanılacağı ve tüm ulusal kaynakların seferber edilebileceği Askeri Doktrin ile ortaya konulmaktadır. 2000 tarihli Kazak Askeri Doktrininde askeri çatışmalar üçe ayrılarak tanımlanmaktadır. Buna göre, düşük yoğunluktaki çatışmalar, ülke içinde siyasi istikrarsızlık yaratma, etnik ve dini uyuşmazlıkları körükleme, devleti siyasi açıdan tavize zorlama, ayrılıkçı fikirleri yayma amaçlı olabilmektedir. Kazakistan'a yönelik orta yoğunluktaki çatışmalar ise, ülkenin savunma ve iktisadi potansiyeline yönelik; toprağın belirli bir kesimini işgal etme veya kontrol altına alma; devleti önemli siyasi, iktisadi ve diğer tavizler vermeye zorlama amaçlı çatışmalardır. Orta yoğunluktaki çatışmalar, güçlü iktisadi ve askeri potansiyeli olmayan devletler arasındaki askeri çatışmalardır. Yüksek yoğunluktaki çatışmalar ise, köklü askeri-siyasi amaçlar taşımaktadırlar ve askeri-iktisadi açıdan güçlü devletlerarası çatışmalardır.

2. Avrasyacılık ve Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Avrasyacılık Fikri

Avrasyacı yaklaşımın düşünce dünyasına XX. yüzyılın başında girdiğini söylemek mümkündür. Avrasyacı düşüncenin ortaya çıkmasının en büyük sebebi Rusya İmparatorluğu üzerine yapılan İmparatorluğun Batılı mı yoksa Doğulu mu olduğu tartışmalarıdır. Avrasyacılık, çeşitli bilim dalları ile ilgilenilmesi ve bu bilim dallarında yapılan çalışmaların disiplinler arası bir yapıya kavuşturulması sonucu Avrasya coğrafyası üzerine odaklanan analizlerle birlikte ortaya çıkan bir düşünce tarzıdır.

Bu analizler yapılırken Batı Avrupa ile Rusya İmparatorluğu arasındaki farklar karşılaştırmalı bir şekilde ortaya konulmuştur. Avrasyacı düşüncenin bilimsel ve entelektüel bir yapıya kavuşturulması için yapılan çalışmalar XX. yüzyılın başında ortaya çıkmasına karşın, SSCB'nin döneminde resmi politikaya aykırı olarak görüldüğünden dolayı pek fazla tartışılmamıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra eski SSCB coğrafyasında tekrar kültürel, ekonomik ve politik bir yaklaşım olarak gündeme gelen Avrasyacı düşünce, küresel, siyasal ve ekonomik yapı içerisinde diğer bir deyimle uluslararası ilişkiler sistemi içerisinde jeoekonomik ve jeopolitik bir yaklaşım tarzına dönüşmekte ve özellikle Rusya Federasyonu, Beyaz

Rusya, Kazakistan ve Kırgızistan'da dış politikanın belirlenmesinde bir düşünce tarzı ve toplumsal kimlik olarak etkili olmaktadır.

Avrasyacılığı kuramsal bir yapı içerisinde teoriye çeviren akademisyen ve yazarlar, SSCB kurulduktan sonra komünizm rejimiyle ters düşmelerinden dolayı çalışmalarını bu ülke toprakları dışında sürdürmek zorunda kalan aydınlardır. Dolayısıyla Avrasyacılık 1917 sosyalist devrimi neticesinde ülkeden kaçan entelektüel Rus göçmenler tarafından oluşturulan ideolojik, toplumsal, politik bir harekettir. *Nikolay Trubetskoy (1890-1938)*, *Peter Savitski (1895-1968)*, *Georgyi Vernadski'yi (1887-1973)* Klasik Avrasyacılık kuramının kurucuları olarak görebiliriz. Trubetskoi, Savitski ve Vernadski Rusya İmparatorluğunun dünya üzerinde özel bir coğrafya ve kültürel alan olduğunu ve bunun Avrasya olarak adlandırıldığını belirtmişlerdir. Bu değerlendirme yapılırken Batı ile Rusya İmparatorluğu yani diğer adıyla Avrasya'nın farklılığı sürekli olarak vurgulanmıştır. Bu farklılık dile getirilirken özellikle kültürel yapının, ulus anlayışının ve devlet örgütlenmesinin Batıdan farklılığı ön plana çıkarılmıştır.

Sovyet döneminde genel eğilim Avrasyacılığa karşı bir nitelik arz ederken (aslında SSCB'nin tam bir Avrasya imparatorluğu olduğunu savunan görüşler de mevcut) Sovyet düşünürlerinden Tatar kökenli Lev Gumilyov da Avrasyacılık düşüncesine önemli katkılarda bulunmuştur. Gumilyov "*Süper etnos*" olarak tanımladığı Slav, Türk ve Moğol halklarının birleşiminden oluşan Avrasya'da, İngiliz ve Fransızlara göre Türk ve Moğol halklarının Rusya'nın daha yakın dostları olduğunu savunmuştur. Gumilyov Avrupa merkeziliğine karşı çıkmakta ve her Avrupalının hayallerini diğer kültürleri ortadan kaldırarak kendi kültürünü evrensel kılmaya iddia etmektedir. Gumilyov, Rusya'nın Batıyla ittifak yerine Avrasya Birliği'ni tercih etmesi gerektiğini belirterek, söz konusu birliğin geleneksel olarak Katolik Avrupa'ya, Müslüman Güney'e ve Çin'e karşı olduğunu vurgulamıştır. Gumilyov'un daha 1950'li ve 60'lı yıllarda yaptığı çalışmalarında ortaya koyduğu bu görüşleri 1990'larda yeni Rusya'da çok yankı yapmış ve yeni Rus jeopolitik yaklaşımlarından Yeni Avrasyacılığın düşünsel kaynaklarından birini oluşturmuştur.

Avrasyacı düşünce, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra sadece kültürel ve entelektüel eylem olarak değil, siyasal bir olgu ve uluslararası ilişkiler sistemini analiz eden bir dış politika perspektifi olarak eski Sovyet Cumhuriyetlerinde ortaya çıkmıştır. Neo-Avrasyacı düşüncenin merkezinde yine Rusya'nın olduğu görülmektedir. Neo-Avrasyacıları, Klasik Avrasyacılar gibi kültürel ve coğrafi bütünsellikten hareket etmekle birlikte, Avrasyacı düşüncüyü jeostratejik ve jeopolitik bir unsur olarak Rus dış politikasına ve uluslararası ilişkiler sistemi içerisine bir olgu ve kuramsal yapı olarak yerleştirmeye çalışmaktadırlar. Neo-Avrasyacı düşüncesinin Rusya ve diğer bazı BDT ülkelerinde teorik ve siyasi bir olgu olduğu görülmektedir.

Rusya'da yeni Avrasyacı düşüncenin en önemli temsilcilerinden bir tanesi merkezi Moskova'da bulunan "*Uluslararası Avrasya Hareketinin*" Başkanı Aleksandr Dugin'dir. Dugin'in teorik düzeyde Rusya'nın entelektüel ve siyasal hayatına etkileri olurken, bunu en çok pratiğe dönüştürmeye çalışan kişi bir dönem Rusya Federasyonu Başbakanlığı ve Dışişleri bakanlığı yapan Yevgeni Primakov'dur. Kazakistan'da Oljas Süleymenov, Kırgızistan'da ise Cengiz Aytmatov gibi entelektüeller Avrasyacı düşünce yapısının Orta Asya coğrafyasında yerleşmesi için çaba sarf ederek bunu siyasal platforma taşımışlardır.

Neo-Avrasyacılar kendilerini sosyal, felsefi, bilimsel, jeopolitik ve kültürel bir hareket olarak 1980'li yılların sonunda doğan ve günümüzde Rus jeopolitiğinde, devlet yapısı içerisinde, siyasal partilerde ve askeri kurum içerisinde destek bulan bir yapılanma olarak tanımlamaktadırlar. Neo-Avrasyacılar için uluslararası ilişkiler sisteminde SSCB sonrası oluşan jeopolitik ve jeoekonomik boşluk Atlantik ve Batı Avrupa eksenli liberalizm tarafından kontrol edilmektedir. Tüm dünya üzerinde ABD'nin siyasal ve kültürel hegemonyasının vasıtalarının teknolojik ve ekonomik olduğunu, bunun gerek uluslararası ilişkiler sisteminin geneline gerekse Avrasya coğrafyası için büyük tehdit oluşturduğu ortaya konurken bunun için Avrasyacı düşüncenin hayata geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Neo-Avrasyacılık, Avrasyacı geleneğe sadık kalarak Rusya'nın özgün bir kimlik ve jeopolitik konuma sahip olduğunu kabul ederek, ABD hegemonyasına karşı bir tavır içindedir. Neo-Avrasyacılar uluslararası sistemin çok kutuplu model şeklinde yapılanması gerektiğini savunurlar ve Rusya'nın öncelik vermesi gereken alanlar içerisinde "yakın çevre" birincil önem arz ettiğini de vurgularlar.

Neo-Avrasyacılık akımının en köklü versiyonu ise filozof Aleksandr Dugin'in çalışmaları ekseninde geliştirilmiştir. Dugin, BDT ekseninde AB benzeri bir stratejik entegrasyona gidilmesi, bu entegrasyonun Moskova – Tahran - Yeni Delhi - Pekin ekseninde geliştirilmesi, Rusya'nın sıcak denizlere çıkışını barış ve dostluk ilişkileri çerçevesinde gerçekleştirmek, Batı ekseninde Avrupa ülkeleriyle ilişkilere öncelik vermek ve Pasifik'te Japonya ile aktif işbirliği gibi hususlar olarak belirtmektedir. Neo-Avrasyacılık, klasik Avrasyacılığın esas kavramlarını kendisi için teorik temel olarak almakla birlikte klasiklerdeki Roma-Germen medeniyetine karşı yapılan tenkitler ABD düşmanlığına dönerken, bu düşmanlık Dugin'in

düşüncelerinin de özünü oluşturmuştur. Roma-Germen kelimesi Neo-Avrasyacılıkta yer almazken Atlantis kültürü, Anglosakson dünyası gibi kavramlar sıklıkla kullanılmaktadır.

"Uluslararası Avrasya Hareketi" Başkanı olan Alexander Dugin'e göre, Avrasya olarak tanımlanan alanın merkezinde bugünkü *Bağımsız Devletler Topluluğu* (BDT) coğrafyası vardır. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra stratejik bir boşluk yaşanmış ve Batı Avrupa ile Atlantikçi düşünce merkezlerine paralel sosyal, ekonomik ve siyasal düşünce yapıları bu alanda etkili olmuştur [6].

Dugin, günümüz Avrasya coğrafyasında yaşanan problemlerin kaynağının temel sebebinin bu paralel düşünce yapıları olduğunu belirtirken, günümüz Rusya'sında ve diğer eski Sovyet Cumhuriyetlerindeki yabancı düşmanlığının, eşitsiz gelir dağılımı gibi problemlerin temelinde yine Avrasya kaynaklı olmayan ve arka planında Protestan ahlâkın liberal ekonomik modeli ve onun ürettiği tutunum ideolojilerinin yattığını iddia etmektedir. Klasik Avrasyacılar gibi Neo-Avrasyacılar Batıyla aynı toplumsal ve siyasal geçmişe sahip olmadıklarını belirterek, Avrasya kimliği çevresinde entegrasyonun sağlanmasını önermektedirler. Böyle bir entegrasyon düşüncesi ileri sürülürken, Avrasya'nın özel koşulları ön plana çıkarılarak Avrasya halkları arasındaki ortak yönlerden hareketle "biz" duygusuyla ortak bir Avrasya ulusu yaratılmaya çalışılmaktadır. Ancak aynı zamanda, bugün yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik problemlerin aslında Batı kökenli düşüncelerin benimsenmesinden kaynaklandığı için "Atlantik ve Batı" ötekileştirilmektedir. Bu noktada Avrasyacılığı benimseyenler, sadece içsel bir olgudan hareketle değil, aynı zamanda "öteki" vasıtasıyla da "Avrasya Ulusunu" inşa etmeye çalışılmaktadırlar şeklinde bir sonuca da varabiliriz.

BDT çerçevesinde bir entegrasyon sürecinin sürekli sekteye uğraması, Rusya'nın Avrasya Birliğini kurmak için daha farklı ve dar bölgesel örgütlenmelerin kurulmasına öncülük etmesine neden olmuştur. Rusya öncülüğünde gerçekleştirilen bu proje "Avrasya Ekonomik Topluluğu" (AvET) ile ekonomik, "Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü" (KGAÖ) ile de askeri boyutta uluslararası ilişkiler sistemi içerisinde pratik anlamda kendisine yer bulmaktadır. Avrasyacılığı, tam anlamıyla bir sağ düşünce veya sol düşünce tarzı olarak algılamak doğru olmayacaktır. Avrasyacılığı manevi değerleri de ön plana çıkararak ve büyük Avrasya coğrafyasında Ortodoks Hıristiyanlığının, İslam'ın ve Şaman kültürünün bir diyalogu ve işbirliği olarak tanımlayabiliriz. Avrasya derinliğinde bir ekonomik ve siyasi birliğin oluşması için sosyal yanı güçlü ve sol düşüncenin Avrasya toplumunun değerleri ile birleşmesiyle bir entegre yapı oluşturulabilir. Bu noktada Kıta Avrupa'sı, Türkiye, İran, Çin ve Latin Amerika küresel anlamda Avrasyacılığın değer kazanması için önemli Rimland alanları olarak görülmektedirler.

Avrasyacı yaklaşım unsurlarının resmi politikada zirveye çıktığı zaman Yevgeni Primakov'un önce Dışişleri ve ardından da Başbakan olduğu Ocak 1996-Mayıs 1999 dönemidir. Bu dönemde dış politikaya egemen olan *Primakov Doktrini*, özünde Rusya'nın sadece bir gücün kontrolü altındaki tek kutuplu uluslararası düzenine karşı önleyici rolü üzerine kurulmuştur. Primakov'un çeşitli konuşma, mülakat, makale ve basın konferanslarında Soğuk Savaş sonrası dönemi dünyasını ABD, Rusya (BDT ülkeleriyle birlikte), Avrupa Birliği, Çin, Japonya, ASEAN ve Latin Amerika olarak sınıflandırmıştır. Primakov'un dünya görüşü içinde fiili egemen rolüne rağmen ABD tek süper güç olarak kabul edilmemektedir. Primakov'un çok kutuplu sistem modelinde ABD'nin uluslararası gücünü sulandırma çabası vardır. Model Rusya-Çin stratejik işbirliğine İran'ın da ortak alınarak karşı kutup oluşturmayı öngörmektedir. Primakov bu işbirliğinin Körfezde ve Tayvan boğazında ABD'ye meydan okuyabileceğini savunmuştur. Orta Asya ve Kafkasya'nın Rusya'nın etki alanında kalmasını isteyen Primakov, BDT ülkelerinin Rusya'ya entegre olmasını, Beyaz Rusya ile ittifakı desteklemiş ve Rusya'nın eski Sovyet mekânında güç kullanmasını savunmuştur.

Vladimir Putin yönetimin 1999'dan 11 Eylül 2001'e kadarki dönemde dış politikasında Avrasyacı yaklaşımın ciddi bir ağırlık noktası olduğu görülmektedir. Ancak, 11 Eylül'den sonra belli alanlarda ABD ile işbirliği sürecine giren Putin yönetimin bu retoriğin önemli ölçüde geri plana ittiği veya en azından sık-sık kullanılmaya dikkat ettiği görülmüştür. Fakat Rusya'daki Neo-Avrasyacı entelektüeller tek kutuplu dünya, ABD hegemonyasına karşıtlık benzeri unsurlara sıkça yer verdiği görülmektedir.

Diğer taraftan Sovyet sonrası ülkelerde Avrasya kavramına ve bu coğrafyada entegrasyon fikrine yönelik en çok resmî ilginin Kazakistan'da görüldüğü söylenebilir. Ülkenin coğrafi konumu (Avrasya'nın neredeyse merkezi) ve nüfus yapısı itibarıyla bu anlaşılabilir bir durumdur. Diğer taraftan, ulaşım ve komüni-kasyon hatlarının yanı sıra ekonomik ve hammadde açısından Rusya ile mevcut olan karşılıklı bağımlılığın da başta Kazakistan'ın Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev olmak üzere ülkenin diğer yöneticilerini kuzey komşu ile yakın entegrasyon politikaları izlemeye sevk ettiği düşünülebilir. Tabii ki, buradaki saikler içinde, eskiden tevarüs eden sosyo-kültürel yakınlık ve ülke elitleri arasındaki temas-lar da önemli rol oynamaktadır.

Fakat Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in P.Savitski, G.Vernad-ski gibi klasik Avrasyacıların ve L.Gumilev'in düşüncelerini iyi bildiği beyan edilse de, ileri sürdüğü Avrasyacılık fikirlerinin Avrasyacılık akımının teorik arka planından esinlenmesinden ziyade pratik amaçları içerdiği sezilebilir; mevzubahis dönemde yapılan açıklamalar ve verilen demeçlerden de bu görülebilir. Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Elbaşı niteliği ile söz konusu düşüncelerini dile getirmekte süreklilik kaydetmesi, onu Neo-Avrasyacı diğer düşünürlerden farklı kılmaktadır. Belki de bu sebeptendir ki, Neo-Avrasyacılığın etkin isimlerinden A.Dugin, daha önce Nazarbayev'in projesini pragmatik ekonomik "Avrasyacılık" olarak nitelese de [7], daha sonra onu epey metheden ayrıca bir kitap neşretmekten dahi geri durmamıştır [8].

Genel olarak söylenirse Nursultan Nazarbayev liderliğindeki Kazakistan yöne-timi sovyetlerin çöküşünün başından beri Rusya Federasyonu ve yakın çevre ülkeleriyle ilişkilerin koparılmaması, aksine daha da geliştirilmesi istikametinde bir politika izlenmesinin taraftarlarıdır. Başlangıçta BDT üyeleri arasında ekonomik entegrasyon fikri başat rolü oynamıştır [9]. Önümüzdeki süreçte Kazakistan'ın dış politikasına Avrasyacılık akımının daha fazla etkili olacağı tahmin edilmektedir.

Kaynaklar:

1. TOKAYEV Kasımjomart, "Vremiya lagernogo mişleniya v mirovoy politike uşlo v proşloye", İnterviyu Murata Laumulina s bıvşim Ministrom inostrannih del Kasımjomartom Tokayevım (Uluslararası politikadaki katı ve baskıcı yapı geride kaldı, Murat Laumulin'in Dış işleri eski bakanı Kasımjomart Tokayev ile yapılan mülakatı), 01.03.2004, <http://www.nomad.su/?a=10-200403010042>, Son erişim 24.03.2020
2. GÖNLÜBOL Mehmet, "Uluslararası Politika, İlkeler-Kavramlar-Kurumlar", Ankara, Atilla Kitabevi yayınları, 1993, s. 95-96
3. İLHAN Suat, "Jeopolitik duyarlılık", İstanbul, Ötüken yayınları, 2003, s. 15
4. ÖZDAĞ Ümit, EROL Mehmet Seyfettin, "XXI. yüzyılda Türk dünyası jeopolitiği", Ankara, ASAM yayınları, 2003, s. 186-187
5. "Zakon o nasonalnoi bezopasnosti Respubliki Kazakhstan" (Kazakistan Cumhuriyetinin milli güvenlik yasası), 26.06.1998, <http://old.internews.kz/rus/law/law/law2100.htm>, Son erişim 24.03.2020
6. Aleksandr Dugin, Rus jeopolitiği: Avrasyacı yaklaşım, çev. Vugar İvanov, İstanbul, Küre yayınları, 2003, s. 239-245
7. DUGİN Aleksandr, Osnovy geopolitiki: geopoliticheskoe budushee Rossii: mislit prostranstvom (Jeopolitiğin esasları: Rusya'nın jeopolitik geleceği: mekânla düşünmek), Moskova, Arktogeya yayınları, 2000, s. 159
8. DUGİN Aleksandr, Evraziiskaia missiya Nursultana Nazarbaeva (Nursultan Nazarbayev'in Avrasyacı misyonu), Moskova, ROF Evraziia yayınları, 2004.
9. Mikhail Alexandrov, "Uneasy Alliance: Relations Between Russia and Kazakhstan in the Post-Soviet Era 1922-1997", London, Greenwood Pres, 1999, s. 155-202